

Morda pa smo trudni vsi,
 ti in jaz,
 prijatelj in neznanec mimo mene hiteč neznanokam
 in je vse zaman.

RIHARDU JAKOPIČU

ANTON PODBEVŠEK

Jakopič se je rodil v ljubljanskem predmestju Krakovu. V stiku z naravo so se mu zgodaj začele odpirati oči. K njegovemu naglemu duševnemu razvoju so mnogo pripomogli naslednji dogodki. Ko mu je bilo okoli 4 leta, mu je izdihnili najboljši prijatelj pri igrah. V starosti 9 let mu je umrl najstarejši brat, ki ga je uvajal v skrivnosti vsakdanjega življenja. Naslednje leto mu je umrla 89letna babica; ta mu je pripovedovala pripovedke in vnemala njegovo že itak bujno domišljijo.

Doma so imeli konje: jahal je na njih v Gradaščico in potem nazaj. Od časa do časa ga je prišlo, da se je umaknil iz družbe. Dan ali dva je moral ostati čisto sam. Oče je imel na Mirju kot trgovec z deželnimi pridelki obsežna skladišča. Mali Rihard je iztaknil nekje belo kredo in vsa vrata poslikal z njo. Ko je našel modro in rdečo kredo, s katerima je oče označeval sode, je istotako poslikal, kar mu je prišlo pod roke. Slikal je prizore, kakor izpuščanje papirnatih zmajev, bitke na Mirju, kopanje v Gradaščici, drsanje na Kernu itd., a za ozadje je ljubil Krim.

Bil je tudi nadarjen za godbo. Večkrat se je odpravil pod streho, kjer si je napravil «zvonove» iz železnih obročev od koles parizarjev, in zvonil z njimi. Kakor zatrjuje, se je dalo prav ubrano zvoniti. Sviral je na piščalko, ki si jo je sam izgotovil, na flavto in na citre. Te je hotel preurediti; proučeval je razne možnosti, da bi jih izpopolnil. Končno je spoznal, da nastaja iz njegovih načrtov klavir; opustil jih je. Nameraval se je oprijeti študija klavirja, ki ga je igrala njegova kesnejša žena. Slikarsko izživljanje pa mu ni dopustilo, da bi se mu mogel posvetiti. Zato je gojil petje: pel je Beethovna, Mendelssohna, Schuberta, Schumannna, Löweja, ki mu je bil posebno pri srcu, in druge. S petjem se je ukvarjal že od mladih let do zadnjega časa.

V 10. letu je stopil na realko. V ljudsko šolo je zahajal zelo rad, ker je imel učitelja, ki je ljubil svoje učence in ti njega. Tu pa je začel spoznavati nepremostljiv prepad med učenci in profesorji. Pričel se je odtujevati šoli, obenem pa je postal tudi

zaprt vase. Od takrat mu je ostalo, da ne more intimno iz sebe, razen v umetnosti.

Ko mu je bilo 14 let, ga je začel poučevati preprost, star slikar v slikarstvu. Kaj kmalu je uvidel, da ne bo ničesar pridobil od njega.

V peti šoli je padel. Tedaj se je kot 15leten mladenič seznanil s svojo sedanjo ženo, ki se ji ima zahvaliti, da je vzdržal, sprt s samim seboj in s svetom.

V šesti šoli je zopet padel. Ker ga je vleklo z nepremagljivo silo k slikarstvu, je sklenil, da odide na Dunaj, kjer je upal dobiti podlago za svoje nadaljnje udejstvovanje. Doma so mu svetovali, naj se posveti trgovini, o čemer pa ni maral ničesar slišati.

Na Dunaju je v velemestnem življenju z grozo občutil, kako drvi svet v propast. Kar je ob tem preživljal, je tako vplivalo nanj, da ga je prišla božjast, ki ga je imela v svojih krempljih dolgih 18 let. Ko je spoznal, da mu Akademija ne nudi, kar je pričakoval, se je bavil predvsem s teorijo slikarstva. Ker so se množili božjastni napadi, je moral priti brat ponj in ga prepeljati domov.

Doma je ugotovil zdravnik epilepsijo in izjavil, da je ozdravljenje možno le pri močnih osebnostih. Prihodnje leto, ko se je zdelo, da so najhujši napadi že pri kraju, se je Jakopič znova odpravil na Dunaj. Poslušal je zgodovino likovne umetnosti, perspektivo, anatomijo, nauk o barvah, barvno kemijo, nauk o slogu in je iz večine teh predmetov napravil izpite z uspehom.

Mimo svojega študija je imel še toliko časa, da je obiskoval koncerte in gledališča, posečal muzej in razstave ter se seznanjal z dunajskimi znamenitostmi. Ko je zvedel za novo življenje, ki se je pričelo v Monakovem, je sklenil, da zapusti Dunaj. Monakovo je v nasprotju s cesarsko prestolico vplivalo zelo pomirjujoče nanj. Vesel in Ažbe sta živela tam do njegovega prihoda že kaka štiri leta. Ko je došel tja Jakopič, je skupaj z več tovariši pomagal Ažbetu, ustanoviti njegovo šolo, kamor je kmalu zahajalo do 60 učencev. Ažbetova šola je bila vsem Slovencem v Monakovem v veliko moralno oporo.

Na Ažbetu je Jakopič lahko opazoval, kaj se utegne zgoditi s človekom brez močne notranje vsebine, ki bi ga držala pokonci. Ažbe, ki je živel do ustanovitve svoje šole nad vse siromašno, je brez dvoma mnogo obetal. Živeč pozneje brez gmotnih skrbi, se je skušal razmahniti v vnanjem življenju. Prav to pa je postalo v umetniškem oziru katastrofalno zanj. V obupu se je zapil in je umrl v najlepši moški dobi, star komaj 44 let.

Notranje dozorel se je vrnil Jakopič v domovino. Na vseh področjih umetnosti se je pripravljalo takrat nekaj novega. Viden izraz je dobilo to gibanje v skupni organizaciji slikarjev, literatov in glasbenikov. Ko so priredili slikarji leta 1900. v Mestnem domu slikarsko razstavo, je bil to narodni dogodek, ki so ga slavili s slavnostnim banketom in svečano akademijo.

Leta 1902. se je vršila v Narodnem domu II. slikarska razstava, na kateri so razstavili svoje slike le najbolj izraziti umetniki. Razstava se je vršila brez onega vnanjega blišča kakor leta 1900. Nova prizadevanja razstavljalcev pa zaostali slovenski javnosti seveda niso bila po godu. Dala jim je razumeti, naj zapuste domovino in naj se nikdar več ne vrnejo, če nameravajo naprej delovati v započetem zmislu.

Jakopič je uvidel, da je potrebno slovenskim slikarjem priznanje tujine. Z nekaterimi bližnjimi tovariši je sklenil, da prirede v doglednem času razstavo na Dunaju. Dogovorili so se z Mietkejem, kjer so leta 1904. razstavili svoje slike in obenem ustanovili klub «Sava». Ob tej priliki so se obrnili na prosvetnega ministra Hartla in ga povabili, naj si ogleda njihovo razstavo. «Prijetelji» iz Ljubljane so jo hoteli za vsako ceno preprečiti, vendar se jim namera ni posrečila. Razstava je dosegla popoln uspeh.

Po dunajski razstavi so se udeležili «Savani» leta 1904. I. jugoslovanske razstave v Beogradu. Tudi tu so bili deležni istega priznanja kakor na Dunaju. Dve leti pozneje so se udeležili II. jugoslovanske razstave, potem pa zaporedoma razstav v Krakovu, Varšavi, Londonu, Rimu, Trstu in Zagrebu. Posamezniki so tudi posebej še razstavljali. Jakopič, Grohar in Jama so med tem razstavili še dvakrat v secesiji na Dunaju. Leta 1911. so se udeležili «Savani» III. jugoslovanske razstave v Beogradu.

Ko je dopotoval Jakopič iz Monakovega v domovino, kjer je sklenil pričeti s sistematičnim delom, ki ga je, kakor vidimo danes, tudi vršil, mu je umrla mati. Njena smrt ga je tako pretresla, da se je nezavesten zgrudil. Par let kasneje mu je umrl še oče.

Leta 1902. se je Jakopič naselil v Škofji Loki, kjer je živela njegova zaročenka gospodična Czerny pri starših. Zaročen 18 let se je poročil z njo leta 1904. Bolezen se mu je začela te čase kakor po čudežu nekoliko boljšati. Zadnjikrat, a zato tem siloviteje, ga je napadlo leta 1906., ko je pripeljal svojo ženo v brezupnem stanju v ljubljansko bolnico.

Leta 1907. je ustanovil Jakopič s Sternenom umetniško šolo, ki jo je vodil leto kasneje po Sternenovem odstopu sam do leta 1914. Leta 1908. je sezidal iz svojih prihrankov paviljon v Tivoliju.

namenjen za slikarske razstave. Že namera, postaviti paviljon, je naletela na velike, skoraj nepremostljive ovire. A Jakopič ni odnehal, dokler ni uresničil svojega načrta. Prihodnje leto je že otvoril v paviljonu prvo razstavo. Za njo so se vršile v njem leto za letom nove razstave. Do leta 1924., ko je bil primoran, da proda paviljon, jih je bilo 25.

Višek svojega organizatoričnega delovanja si je postavil Jakopič, da se je na njegovo pobudo ustanovila Narodna galerija, nekakšna vrhovna ustanova naše oblikujoče umetnosti.

O vsem navedenem bi bilo umestno obširneje spregovoriti, vendar upam, da bodo že ti pomanjkljivi obrisi Jakopičevega vnanjega življenja zadostovali za boljše razumevanje njegove osebnosti. Da je Jakopič izredna osebnost, se da soditi že iz njegove zunanosti. Ni čuda, da je napravil iz njega kipar Dolinar svojega Mojzesa, stopajočega s Sinaja z božjimi ukazi. Mojster Jakopič je eden onih človeških pojavov, katerih vnanost sama dovolj točno označuje njihovega duha, ne da bi se morali seznaniti še z njihovimi deli.

Jakopiču je umetnost izražanje božje misli v človeštvu.

Vprašan некоč, zakaj je slikar, je Jakopič odgovoril:

— Vsa naša zemlja, zlasti ljubljanska okolica, mora roditi slikarja, ker ni monumentalna. Ozračje v Ljubljani je megleno, atmosfera se neprestano spreminja v zgoščenosti in svetlobi in zato tudi v barvah.

Jakopič in narava sta eno in isto. Ona mu je bila že od nekdanj najsvetejša.

— Zjutraj sem se zbudil, je pripovedoval, in pogledal skozi okno — vse je bilo srebrno: to je bilo jutro. Vse, kar sprejemam skozi oči, moram potemtakem tako predočiti, da bo gledalca prevzelo, kakor je mene to jutro. Moral sem proučevati, zakaj je jutro tako, da ve vsakdo, da je jutro, tako tudi solnce, mrak in noč. Kajti spoznal sem, da obstoje nekake svetlobne zakonitosti, ki povzročajo razliko med jutrom in večerom. Danes smem reči, da sem jih rešil in si pridobil vsa tista sredstva, s katerimi se lahko izražam kot umetnik.

Če gledam na svoje umetniško stremljenje, vidim, da se je brez vsakih posebnih stranskih skokov razvijalo in stopnjevalo v premi črti.

V slikah ljubim valovite, močno razgibane linije. Barve se pri meni gibljejo; linija in barva gresta vzporedno. Ko se lotim dela, vzamem barve in čopič ter začnem delati z enostavnimi barvami, v velikih gibih, če sem razpoložen, in občutim, če sedaj pomislim nazaj, da bi se lahko gibal v zraku. Ko mine ta prva stopnja,

začnem barve drobiti v manjše kose in jih polagati v kratkih ploskvah, toda vedno po vsem platnu, ne da bi se držal ene točke. Čim intenzivneje se to delo vrši, tem bolj čutim, kako čedalje globlje prodiram v prostor.

Umetnina je končana, če izpolni vse pogoje, ki si jih je stavil umetnik. Če jih ni, mu ne da miru, dokler jih ne izpolni. Če ne že morda v istem delu, pa vsaj v naslednjem.

Vojna je Jakopiča v ustvarjanju precej ovirala. Kolikor je slikal, je slikal le idile in pokrajine. Vojni je obrnil hrbet. Zavedal se je, da ne gre za boj med poedinimi narodi, temveč za boj med duhom in materijo.

Jakopič je kljub svojim 60 letom eden najmlajših izmed mladih. Vsak pokret mladih pozdravlja in se ga veseli. Zaradi tega je moral že neštetokrat poslušati očitke svojih tovarišev.

— Ta razstava ti bo vrat zavila! so govorili leta 1920., ko so razstavili v njegovem paviljonu brata Kralja, Jakac, Mušič in Skalicki.

— Jakopič je spet znorel! so govorili drugi.

— Vtis imam, da se je začelo nekaj novega, da utegne iz teh ljudi še nekaj nastati, jim je dopovedoval.

Jakopič je mož, ki je v nasprotju s svojimi vrstniki dan za dnem v neposrednem stiku z mladimi in starimi, s slikarji, literati in glasbeniki. Vsak se počuti nekako oživiljenega, ko govori z njim; govori pa počasi, mirno in tehtno. Živo nasprotje je vseh onih, ki ga obkrožujejo in si drug drugemu jemljejo besedo, preden jo dokončajo. Čutiš, da je on naša osrednja postava in da ga pri nas ni nad njega.

Zadnjič smo se menili o poklicih.

— Dva poklica sta, je dejal. Pravi, «skriti» poklic in poklic, s katerim si služimo kruh. Božji in beraški.

Gre za to, da nenehoma služimo božjemu.

S E R E N I S S I M A

Z G O D O V I N S K I R O M A N — J O Ž E P A H O R

9.

(Nadaljevanje.)

Bila je nedelja, in pred ladjo «Crociato» je obstal čoln z Nevo in Anito ter z njunima spremljevalcema.

Častniki so sedeli pravkar pri obedu, ko je straža nanznanila Golji, da želijo govoriti ž njim. Skočil je pokonci, ko sta mu že prihajala naproti Anita in njen prijatelj. Prišla sta ga vabit v kopališče.